אם כור לא תשלם תוספת־יוקר לפועליה, לא יגיע החיסכון אפילו למחיר חצי מצי המכוניות הללו.

★ ★ ★

חבלנים

מוסד לביקורת של חברת־העובדים יודע לספר גם על נסיעות לחו״ל על חשבון המפעל, ללא אישור הוועדה העליונה לנסיעות לחו״ל.

שוב ללא פירוט, מבלי לנקוב בשמות. אולי מתכתן המבקר לנסיעותיהם של מנהלי כור, הנוסעים כל שנה ל„סיורים ללימוד שוקים״.

משה יוליש, נוסע למזרח אירופה, כי הוא דובר הונגרית ורומנית. המסחר של כור עם ארצות אלו קטן מאד. יצחק עילם נוסע לגרמניה, כי הוא דובר גרמנית. המפעל הכושל ביותר של כור, קרית הפלדה בעכו, הוקם אמנם בשיתוף הון גרמני, אבל הייצוא למדינה זו מוגבל אף הוא. יתר מנהלי כור, נוסעים לשאר ארצות העולם, איש איש לפי לשונו.

נסיעות אלה של מנהלי המפעלים ההסתדרותיים היו יכולים להיות סתם ניצול לרעה של תקציבים, אבל לדעת כלכלנים רבים הן גם מחבלות בייצוא של ישראל. אנשים אלה אינם מומחים ליצירת שוקים, אבל הם ממלאים בכל זאת תפקיד זה, כדי להצדיק את נסיעותיהם. בכמה מקרים חזרו המנהלים מחו״ל והביאו חוות־דעת שלילית ביחס לסיכויי היצוא של כמה מוצרים. מדיניות משרד המסחר והתעשייה נקבעה לפי חוות־דעתם, ורק אחרי שנים הסתבר שהם טעו.

לדוגמה: אפשרות הדפסת ספרים לועזיים בישראל עבור מדינות אירופה. מנהלים הסתדרותיים בדקו את השוק לפי השקפתם ומושגיהם — בתי־דפוס ענקיים, הדפסות של מיליוני עותקים. לכך לא מצאו שוק. כעבור כמה שנים התברר שבתי־דפוס קטנים ופרטיים מצאו שוק זה בכוחות עצמם, על חשבונם.

★ ★ ★

כולם מפסידים

שימת המיפעלים ההסתדרותיים הכושלים היא ארוכה. בראש עומדת כמובן קרית הפלדה, שהפסדיה הגיעו למיליונים רבים. אחריה באה צי״ם, הנחשבת בחוג־הפועל לחברה הסתדרותית. אבל אסור לזלזל במיפעלים קטנים יותר, שהפסידו רק סכומים של מאות אלפי לירות, וממשיכים להפסיד. בין אלה אפשר לימנות את ארקיע, את בית־החרושת למנועים ברמלה, את בית־החרושת חסין־אש בבאר־שבע, את מכתשים — מפעל לחומרים כימיים, את סלילים — מיפעל לטכסטיל של המשביר באזור, את בית־החרושת לפציורות בקרית־מלאכי, את בית־החרושת למוצרי אופנה בבית־שמש.

בסולגון, בית־חרושת לצבעים, חלה ירידה במחזור המכירות. כן גם בבית־החרושת טלרד לטלפונים, ובבית־החרושת לכמכונות לעיבוד פח. בית־החרושת חמת, לעומת זאת, הגדיל לכאורה את מחזור המכירות, אך נאלץ בכל זאת לפטר 80 פועלים. למפוטרים נאמר שהמיפעל מפסיד, בגלל ההתחרות של וולקן והמלחים, שניהם מיפעלים הסתדרותיים. המלחים טוען נגד וולקן וחמת את אותה טענה. הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד.

כל החברות הללו מאורגנות במסגרות רחבות יותר: כור, המשביר־תעשיה, תיעוש, מרכז הקואופרציה, תנובה, סולל־בונה וכו׳. מבין אירגונים אלה יכולים כמה להצביע על רווחים זעומים. כור, למשל, בעלת מחזור מכירות שנתי של 350 מיליון לירות, הרוויחה בשנה שעברה רק אחוז אחד. מבחינה כלכלית זהו הפסד של שבעה אחוז, כי בהשקעה בבנק היתה כור מקבלת שמונה אחוז ריבית. אבל חברת תיעוש הצעירה כבר הספיקה להוציא לעצמה שם של אחת החברות המפסידות ביותר בישראל.

גם חברות היכולות להצביע על מאזן חיובי, אינן בהכרח מנוהלות היטב. קירבתה של ההסתדרות לממשלה, והמונופול שהועניק לה בשטחים רבים, מאפשר לכמה חברות הסתדרותיות להרויח למרות הניהול המיושן, על חשבון הממשלה, כלומר: על חשבון משלם המיסים.

כך למשל המצב בסולל־בונה, שזכתה במרבית הבניה הממשלתית בעזרת משרד־השיכון והחברה הממשלתית שיכון ופיתוח. דו״ח מבקר המדינה האחרון מוכיח כי סולל־בונה קיבלה קרקע במחיר זול יותר מאשר הקבלנים הפרטיים. דבר זה הוזיל את הוצאות הבניה ב־21 אחוז, אולם הדירות נמכרו רק בשבעה אחוז יותר בזול מהדירות של הבניה הפרטית*. הפרש זה של 14 אחוז פירושו מיליונים רבים, אך הם אינם מופיעים כרווחים במאזן של סולל־בונה. הם נבלעו על־ידי ההנהלה המסורבלת, צוותות העובדים שנופחו, שיטות העבודה מיושנות.

★ ★ ★

מנגנון מיותר ומזיק

רבית החברות המפסידות שהוזכרו, מרחיבות את פעילותן ומגדילות את הפסדיהן משנה לשנה. דבר זה נובע מעצם המיבנה הריכוזי של החברות השונות בתוך חברת־העובדים. נוצר שם מיון שלילי: חברות ומפעלים מצליחים, שיש להם זכות קיום מבחינה כלכלית וכל ההצדקה להרחבה, צריכים לשאת בנטל של מפעלים כושלים. זריקות עידוד של הון ניתנות לכושלים על חשבון הבריאים. כך מתקבלת התוצאה הבאה: מיפעלים מצליחים אינם מתרחבים, בעוד שמפעלים כושלים, שהיו צריכים להיעלם — ממשיכים להפסיד ולעכב את ההתפתחות הכלכלית של משק המדינה.

ישנן כמובן גם כפילויות מיותרות. כל מנהל מיפעל חייב לבוא לתל־אביב לישיבות שבועיות של הנהלת המוסד המרכזי אליו הוא מסונף. כל מיפעל משלם גם אחוז או חצי אחוז ממחזורו כדי להחזיק את המנגנון המינהלי המרכזי. אבל המנגנונים המרכזיים — כור, סולל־בונה, המשביר, תיעוש, וכל השאר — אינם מספקים למיפעלים הבודדים שרותים שמרכז יכול וצריך לספק. אין במרכזים מסורבלים ויקרים אלה אף מחלקה אחת למחקר. לא מחקר כלכלי ולא מחקר מדעי. אין מרכז משותף לתיכנון. כך מאגדת כור 36 מיפעלים שהקשר ביניהם רופף, ולעיתים יש ביניהם אפילו ניגודים. הנהלת תנובה המיושנת מרכזת תחתיה 21 מיפעלים. שתי הזרועות של סולל־בונה — 24 מיפעלים. קופת הקואופרטיבים — 23 מיפעלים.

בסך הכל שולטת חברת־העובדים ישירות ב־23 מוסדות מרכזיים, המאגדים בתוכם 500 מיפעלים. אם נוסיף לאלה גם את קופות־התגמולים, את קרנות־הביטוח, את הקואופרטיבים ושאר המיפעלים הקשורים לחברת־העובדים בצורה פחות ישירה, נגיע למספר המדהים של 1771 מיפעלים. 208 אלף איש מועסקים במיפעלים אלה, וערך התוצרת הגיע בשנה שעברה כמעט לשני מיליארד לירות (2,000,000,000 !).

השם הצנוע חברת־העובדים מסתיר, אם כן, ענק כלכלי עצום, שיכול היה להיות כוח מקדם מאין כמוהו לפועל בישראל ולמדינה כולה, אילו — — —

★ ★ ★

שוויון ערך האדם

אילו הוגשם חזונה האמיתי של חברת־העובדים, ליצור חברה הבנויה על עבודה עצמית, ולא על ניצול, חברה בה שורר שוויון ערך האדם, ובה אחראי העובד למשק ולהנהלתו, כי אז —

אז היתה חברת־העובדים האמיתית נראית כך: כל מיפעל היה יחידה בפני עצמה, עם מאזן רווח והפסד משלה.

כל מיפעל היה שייך לפועלים העובדים בו. הרווחים היו מתחלקים בין הפועלים. מיפעל שהתפוקה שלו תהיה גדולה, ושניצולת המכונות שלו תהיה גבוהה — יחלק הרבה רווחים לפועלים. כך תתממש הצמדת השכר לתפוקה.

הפועלים, בעלי המיפעל, לא ירשו מינוי מנהל על פי מפתח מיפלגתי, אלא על פי

* דו״ח מבקר המדינה מס׳ 16, עמודים 425 — 451.

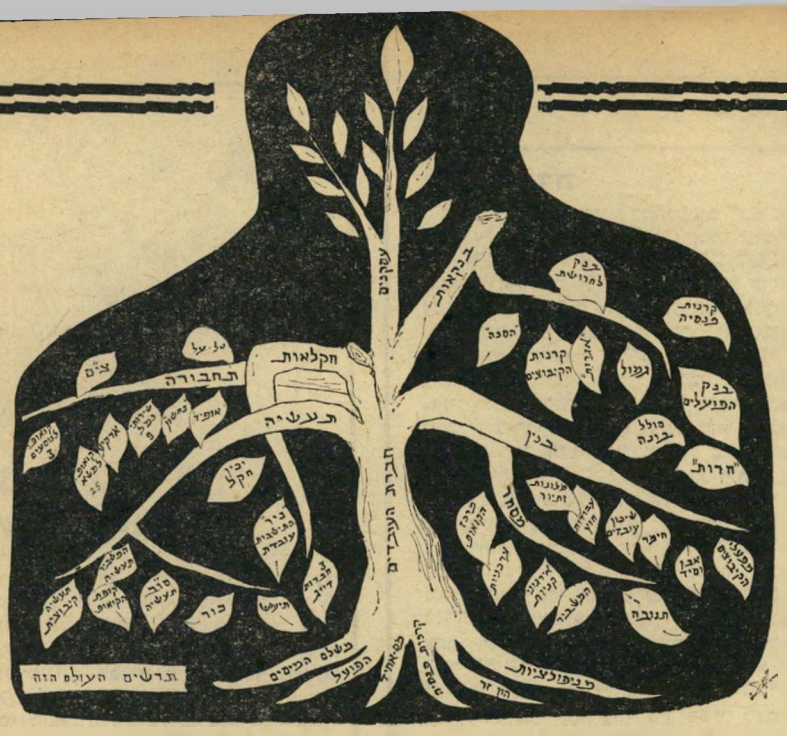

עץ חיים היא למחזיקים בה

רק קומץ אנשים במדינה יודע כיצד בדיוק מתחלק המזון בענפי העץ הזה, היכן מושקע הכסף, כמה עמלה מקבל **בנק הפועלים**, וכמה כסף מופרש לקרנות של מפא״י. לאופוזיציה במוסדות ההסתדרות אין בכלל מושג על המתרחש.

הכישרון, כי הדבר קובע את הרווחים של המיפעל. המנהל לא יחיה ברמת־חיים שונה מזו של הפועל. אחריותו של הפועל למיפעל היתה מביאה לחיסכון בכל השטחים.

חברת הגג של כל המיפעלים, חברת־העובדים, היתה מספקת למיפעלים שרותים של מחקר מדעי, מחקר כלכלי, חקר־שוקים ותיכנון לטווח ארוך.

חברת־עובדים שכזו תשמש דוגמה לכל שאר העובדים והמיפעלים בישראל. דוגמה ליעילות, לפיריון עבודה, לקידמה חברתית, וליחסי־עבודה.

אבל מייסדי ההסתדרות התימים והאוטופיסטיים לא צפו מראש את ההשתלטות המיפלגתית, את ההתבצרות בעמדות־כוח, את שאיפת השררה והשחיתות האישית, את הבגידה בערכים ואת ההסתאבות שבאה בעקבותיה.

ההסדרות, שחרטה על דיגלה את עקרון שתיון ערך האדם, מקבלת היום לשוריתיה מנצלים מובהקים. 120 אלף מחברי ההסתדרות הם עצמאיים או חברי קואופרטיבים, המנצלים את עבודת זולתם. הכוונה היא למנצלים אמיתיים, החיים על חשבון הזולת, ולא לאנשים המעסיקים עוזרת־בית, אם כי גם זה עומד בניגוד לעקרונותיה הישנים והנישכחים של ההסתדרות.

★ ★ ★

יחסי־אנוש כרפת

אל החמור ביותר הוא שההסתדרות עצמה הפכה למנצל. 35 אלף עובדי סולל־בונה, או עשרת אלפים עובדי כור, מנוצלים בדיוק כמו עובדים במיפעל פרטי. הם אינם מנוצלים על־ידי בעל הון, אבל התוצאה שחה.

המנהל במיפעל הסתדרותי, כשהוא רוצה לשמור על רמת חייו הגבוהה ועל מעמדו, הופך למגן האינטרסים של כלל המנצלים במדינה. הוא גם מודהה איתם באופן ריגשי, בשל השררה שניתנה לו. במקום שחיון ערך האדם, שורר במפעלי ההסתדרות יחס מתוח מאד בין ההנהלה לעובדים.

כותב משה א. גילבוע, חבר הנהלת חברת־העובדים: איך מתייחסים אנו לאדם השכיר במיפעל ?... האם יש לקיים איתו יחסי־אנוש, בדרך שרצוי לנהל יחסי־פרות ברפת, כדי שתגדל תנובת החלב? האם זוכר המנהל במיפעל הסתדרותי וקואופרטיבי שהשכיר הוא גם אדם ?... לאור המתרחש בישראל חוששני כי התשובה על השאלות היא שלילית.

זהו אולי הכישלון החמור ביותר של ההסתדרות, הכישלון שיביא לחורבנה.

נעשה אמנם נסיון לשתף פועלים בהנהלת מיפעלים הסתדרותיים, אבל ההסתדרות עצמה חיבלה בנסיון, כפי שקרה בסולל־בונה. ההסתדרות פחדה מחדירה של אנשים בלתי רצויים להנהלה. היא פחדה מאותה סיבה שבגללה הורחק הלל כהן איש רפ״י, ושבגללה נמסרה זכות החתימה על ענייני סולל־בונה לידי שני נאמני מפא״י: החשש שאדם מן החוץ יראה מה נעשה בכספי החברה, וכיצד מגיעים סכומים גיבבדים אל קרן הבחירות של מפא״י. לכן הגיעו להנהלת סולל־בונה לא הפועלים המוכשרים ביותר, אלא נציגים של קבוצות הלחץ החזקות ביותר בחברה. כך יושבים היום בהנהלת המיפעל נציג הפקידים ונציג הפועלים היציבים — שני גורמים המפריעים ליעילות העבודה בסולל־בונה, אבל אינם מפריעים למפא״י.

★ ★ ★

אחוזה של מקבלי סובסידיות

חברת־העובדים, שהפכה למנצלת העובדים, קל מאד להיכנס לעסקים משותפים עם בעלי הון פרטיים, שהיו צריכים להיות אוייבי ההסתדרות אילו מילאה זו את תפקידה. אבל בעלי הון פרטיים הם ידידי ההסתדרות. הם אינם מפגינים נגדה, אינם מנפצים את השמשות שלה, ואין בתעד־הפועל מישמר מיוחד נגדם. החברה המרכזית, קבוצת דיסקונט, המיליונרים יקותיאל פדרמן וסם רוטברג, הם הנציגים הבולטים ביותר של ההון הפרטי השמח לשתף פעולה עם ההסתדרות. במיפעלים המשותפים מופיע לעתים קרובות הצד הפרטי כמתון יותר ביחסו לפועלים. הצד ההסתדרותי דואג, בעזרת האיגוד המיקצועי, שדרישות הפועלים לא תתמלאנה.

אך הסיבה העיקרית לשיתוף הפעולה בין ההסתדרות לבין ההון הפרטי היא האינטרס המשותף שלהם להוציא כסף מן הממשלה, כלומר — מפנחס ספיר. אילו היה להם ענין בהגברת הייצוא, או בהעלאת פריון היצור והתפוקה — היה נוצר ביניהם ניגוד של תחרות. אבל במישטר הפרוטקציוניסטי טושטשו הניגודים המעמדיים והתחרות, ונוצרה אחדה של מקבלי סובסידיות וטובות־הנאה מקופת המדינה, על חשבון משלם המיסים, ועל חשבון עתיד המשק.

כך נסגר המעגל: גם מבחינת העניין האישי של המנהל במיפעל הסתדרותי, וגם מבחינת העניין של המיפעל כולו — אין הבדל בינם לבין מנצלים פשוטים מהסקטור הפרטי.

כאשר מנהלים אלה דורשים להוריד את שכר הפועל — זהו פשע, כי השכר מהווה רק חלק ממחיר המוצר, וכי עיקר השיפור חייב להיות ביעילות. אבל כאשר הם דורשים זאת בשם משק כושל, המכביד על כלכלת המדינה הם מוסיפים עוון על פשע.

מה גם שלרשותם עומד מקור עצום של הון חוזר חיוני כל כך, הבא מכספי הפועלים, מקרנות־הפנסיה שלהם, אותן הם מכינים לעת זיקנה, ומקרנות התגמולים של הפועלים, שאת שכרם הם מבקשים להקטין.

על כך במאמר הבא בסידרה.